

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

.....

שיעורים ממורנו ורבינו
מרא דאתרא דשכונת "אדמור מצאנז-והסביבה"
מורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

דרשת שבת שובה תשפ"ב
חלק א', חלק ההלכה

התוכן:

1. "דיני יום כיפור בהרחבה וכן לחולי קורונה וכן למבודדים וכו' ודיני סוכה בשביעית" (ליל שב"ק פרשת "וילך") – עמוד 2

2. "דיני סוכות ודיני ארבעת המינים בשמיטה" (ליל שב"ק פרשת "ניצבים") – עמוד

13

ניתן לצפות ולהוריד את כל שיעורי מרן הרב שליט"א באתרנו:
<http://pninim.co.il/> תחת הלינק: **שיעורי הגאון רבי יום טוב זנגר**

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ליל ש"ק פ' וילך תשפ"ב

דרשת שבת שובה (הלכות)

עניני יום הכיפורים

מקצת דינים לחולי קורונה הנמצאים בבידוד

חולה קורונה שאינו יכול לעשות כפרות על תרנגול

כ' בשו"ע (סי' תר"ה ס"א) מה שנוהגים לעשות כפרה בערב יוהכ"פ לשחוט תרנגול על כל בן זכר, ולומר עליו פסוקים, יש למנוע המנהג (עי' מ"ב בשם הבי"י משום חשש דרכי האמור"י, אבל הרמ"א כ' וז"ל יש מהגאונים שכתבו מנהג זה, וכן כתבו אותו רבים מן האחרונים, וכן נוהגין בכל מדינות אלו, ואין לשנות כי הוא מנהג ותיקין עכ"ל.

ויש להסתפק, מי שהוא בבידוד משום שהוא חולה קורונה ר"ל, ורגיל כל שנה לעשות כפרות בתרנגול, האם יכול להקל השנה לעשות כפרות על כסף, ואת"ל שיכול להקל, האם צריך לעשות התרת נדרים. המ"ב (שם סק"ד) כ' בשם המ"א שאם אין לו תרנגול, יקח אווז או שאר בע"ח שאינם ראויים להקרבה למזבח, וי"א אפילו דגים, אבל לא הזכיר שיש אפשרות לעשות כפרות על מעות כלל. מאידך גיסא, כ' המ"ב (שם סק"ב) בשם הח"א, דלפעמים השוחטים נעורים כל הלילה ואינם מרגישים בסכין מפני רוב העבודה, ויכול לבא לידי איסור נבילה, וא"כ עדיף לשחוט הכפרות יום או יומיים קודם יוהכ"פ, דכל עשיית הוא זמן לכפרות, או שישבבו על ראשיהם במעות, ותחשב להם לצדקה שלא יהיו נכשלין באיסור נבילה ח"ו.

הגר"ש קמינצקי שליט"א (קובץ הלכות עמוד ער"ה הערה ג') דייק מהשמטת המ"ב שיצטרך התרה, דבכה"ג שהוא חולה ורוצה לעשות כפרות על מעות, א"צ התרה (וכן נקט בחוט שני יוהכ"פ עמוד צ"ה בד"ה והרוצה), אבל מרן הקה"י זצ"ל ס"ל שצריך התרה (ארחות רבינו ח"ב עמוד קצ"ז). ונראה דכיון שאינו רוצה לשנות את מנהגו לתמיד, רק השנה שהוא חולה, כיון שקשה לו לעשות התרת נדרים בהיותו בבידוד, יכול לכתחילה לסמוך על שיטת רוב הפוסקים דס"ל שא"צ התרה בכלל אם רוצה להקל על נדרו פעם אחת מחמת אונסו (עי' מ"ב סי' תקפ"א סק"ט בשם המ"א, ושעה"צ סק"ג בשם הדגו"מ, וידות נדרים יו"ד סי' רי"ד סק"א במהדו"ב, ושו"ת שבט הלוי ח"ד סי' ל"א סק"ב, ושו"ת תשובות והנהגות ח"ד סי' ר"ז).

אכילה ביוהכ"פ בעידן הקורונה

כידוע שיש הרבה דרגות במי שמאומת במחלת קורונה, ונ"מ טובא בדינו ביוהכ"פ, וקשה לפרט כל המקרים, אבל היסוד הראשון הוא, שבמקום ספק פיקוח נפש אסור להתענות. והנה מי שמאומת כחולה, ואפילו אם רק איבד חוש הריח או הטעם, אבל חוץ מזה הוא מרגיש טוב, צריך להתענות, אא"כ מצבו ישתנה משך יוהכ"פ.

מי שמאומת ויש לו חוס, או משתעל, או קוצר נשימה, או חולשה ניכרת, או כאבי שרירים, או כאבי ראש חזקים עם כאבי עיניים, צריך לשתות שיעורים (עד חצי ליטר ביום אם יספיק לו), וכמו"כ יתכן שיצטרך לאכול שיעורים לפי ההרגשה שלו.

אם ח"ו יתחיל להרגיש סימפטומים משמעותיים בעיצומו של יוהכ"פ, ישתה שיעורים כיון שאין לו אפשרות לברר היאך הדברים יתפתחו.

כל נדרי ביחידות

יש להסתפק אם יש ענין לומר כל נדרי כשמתפלל ביחידות, דהרי זה ברור שאינו יכול להתיר נדרים ביחידות, אבל מבואר בפוסקים, כיון דמעיקר הדין יכול לומר את המסירת מודעה בינו לבין עצמו (עי' ריטב"א בנדרים כ"ג: ד"ה אמרינן בגמ', וכן בלבוש סי' תרי"ט ס"א), אע"פ דיש עדיפות למוסרה בפני שנים או שלשה (עי' בריטב"א), מ"מ בדלית ברירה יאמר המסירת מודעה בביתו (עי' שו"ת תשובות והנהגות ח"ג סי' ק"ס ד"ה והעולה).

וידוי בעמידה או תפילה בעמידה

כ' בשו"ע (סי' תר"ז ס"ג) דצריך להתוודות מעומד, והסביר המ"ב (סק"י) דהכי הוי דרך הכנעה טפי ומתוודה בלב שלם, וטוב שישחה כמו במודים אבל אם קשה לו השחייה, כ' בשעה"צ (סק"ו) שמספיק אם יכוף את ראשו קצת. עוד כ' המ"ב שלא ישען על דבר שאם ינטל אותו דבר יפול, ובדיעבד אם סמך, כ' הפמ"ג דצ"ע אם צריך לחזור ולהתוודות (ומפורסמת קושיית האמרי אמת זצ"ל, היאך שייך לומר דאם מתוודה כשהוא נשען על דבר שיהי' לעיכובא, הרי הכה"ג ה"י מתוודה בשעה שסמך על הקרבן בכל כחו - ע' בסוף הספר פסקי תשובה סי' שניג ובמקראי קודש על ימים נוראים סי' מ"ו - אבל אפשר י"ל דבמקום שהסמיכה היא מצוה מדאורייתא בודאי לא שייך לומר שהיא מעכבת את הוידוי, ולא דמי לזה"ז, דכשהוא נשען בכל כחו אינו מקיים שום מצוה בזה. שוב הראו לי מה שתי' הגרש"מ דיסקין זצ"ל במשאת המלך עה"ת פ' אחרי מות ט"ז י"א, והסביר שהכה"ג סמך על הקרבן פעמיים, בפעם ראשון היה לצורך תשובה וזה לא היה בכל כוחו, ואח"כ כ' הרמב"ם ה"ל מעשה הקרבנות סופ"ג "כיצד מתוודה...ועשיתי כך וכך וחזרתי בתשובה לפניך וזו כפרתי", וזה סיפור דברים בעלמא לפרט ענין הקרבן, ולספר על מה בא הקרבן ע"ש בטו"ד). ומ"מ כ' הברכ"י (סי' קל"א סק"ח) זקן או חולה יכולים להתוודות גם כשהם נשענים, וכן נהג מרן הקה"י זצ"ל כשהי' קשה לו לעמוד (ארחות רבינו ח"ב ע"ר ר"ג), ובדלית ברירה יש להקל להתוודות גם בישיבה או בשכיבה (שבת שבתון סמ"ז). אבל יש לציין שמרן הגריש"א זצ"ל אמר, שעדיף שיאמר "אבל אנחנו ואבותינו חטאנו" בעמידה כיון שזה עיקר הוידוי, ואז יכול לשבת בשאר הוידוי. עוד יש להוסיף, מי שיכול לעמוד כל התפילה או כל הוידוי, יותר חשוב שיעמוד בתפילה וישב בוידוי, משיעמוד בוידוי וישב בתפילה.

עשר וידויים כשמתפלל ביחידות

כ' המ"ב (סוסי' תר"כ) שכל יחיד צריך לומר לפחות עשרה וידויים ביוהכ"פ, כנגד עשר פעמים שהכה"ג הזכיר את השם ביוהכ"פ. מקור טעם זה הוא בטור בשם בעל העיטור, אבל הא"ר (סק"ב) כ' בשם מהר"י ווייל שהטעם הוא משום שיוהכ"פ בעשור לעשור הוא קודש קדשים. לפ"ז יש להסתפק אם גם יחיד המתפלל בביתו צריך לומר עשר וידויים ביוהכ"פ, דהרי חמשה נתקנו לאמרם יחד עם הש"ץ בחזרת הש"ץ, וא"כ כיון שמתפלל לבד בביתו, אפשר אינו חייב לומר עשר וידויים, אבל מביאים בשם מרן הגריש"א זצ"ל שגם יחיד יאמר עשרה וידויים. מאידך גיסא, מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א כ' שאין נוהגים להקפיד בזה, והג"ר שמואל קמינצקי שליט"א הביא ראי"י מהשעה"צ (סי' תר"כ סק"ג) שכתב שאומרים וידוי במעריב בליל יוהכ"פ בתוך הסליחות, אבל זה לא נכלל בחשבון העשרה וידויים כיון שאין אומרים אותו בתוך התפלה (פ"י אין חזרת הש"ץ במעריב), ולפ"ז המתפלל ביחידות ואין לו חזרת הש"ץ ג"כ א"צ לאומרו (הובא בשמחת המועדים עמוד פ' - וע"ע קובץ הלכות על ימים נוראים - הגר"ש קמינצקי שליט"א - עמוד שכ"ו).

בשו"ת בצל החכמה (ח"ו סי' נ"ג) הביא כמה פוסקים דאפשר לומר יזכור גם ביחידות, דהרי עיקר התועלת של יזכור עבור המתים, הוא כדי לנדור לצדקה לעילוי נשמתם, וזה יכול לעשות גם ביחידות.

הדלקת נרות ביוהכ"פ

יש להקדים, דלפעמים יש ארבע סיבות להדליק נרות ביוהכ"פ, הגם שלמעשה יש נ"מ בין איש לאשה, ובין מי שהוריו בחיים, למי שאחד מהוריו כבר נפטר, וכמו שיתבאר.

כ' בשו"ע (סי' תר"י) מקום שנוהגים להדליק נר בליל יוהכ"פ מדליקין, מקום שנהגו שלא להדליק אין מדליקין... יש מי שאומר שמברך על הדלקת נר יוהכ"פ, והרמ"א הוסיף דכן המנהג במדינות אלו. אמנם השו"ע בהל' שבת (סי' רס"ג ס"ה) כ' דבנרות יוהכ"פ יש מי שאומר שלא יברך, והסביר המ"ב (שם סק"ה) הסברא שצריך לברך, דאע"פ שאין בו אכילה ושתיה, ואין שייך עליו מצות עונג, אפ"ה שייך בו משום שלום בית. הבה"ל (שם ד"ה ועיין, והשעה"צ סי' תר"י סק"ה) הביא שהגר"א כתב דסברת השיטה שאין מברכין על נרות יוהכ"פ היא משום שנחלקו המנהגים אם צריך להדליק בכלל, וא"כ גם אם אנחנו נוהגים להדליק, מ"מ אין מברכין על מנהג.

חליצת נעליים לפני הדלקת הנרות

כשאשה מדליקה נרות יוהכ"פ, היא מקבלת ע"ע יוהכ"פ, וממילא אחרי ההדלקה אסורה בכל הדברים שאסורה בהם ביוהכ"פ, ולפי"ז פסק מרן הגרשז"א זצ"ל שהיא צריכה לחלוץ הנעליים לפני שתדליק (שש"כ פמ"ד הערה מ"ה), ולפלא על המטה אפרים (סי' תר"י ס"ה) שכתב דמותרת בנעילת הסנדל עדיין גם אם לא עשתה תנאי, והסביר באלף למטה (סק"ד) דמן הסתם דעתה ללכת לביהכ"ס בנעילת הסנדל, וממילא לגבי זה א"צ תנאי כלל.

טענה בנוסח הברכה

בדיעבד אם טענה ובירכה "להדליק נר של יום טוב", יצאה ידי חובתה כיון דיוהכ"פ גם נקרא יו"ט, אבל אם טענה ובירכה "להדליק נר של שבת", לא יצאה, ואע"פ שיוהכ"פ נקרא "שבת שבתון", אין זה אלא ציווי על קדושת היום, אבל "שבת" הוא רק היום השביעי. ולכן תבקש מאחר שידליק ויברך עבורה, ואם אין מי שיכול להדליק עבורה, תברך בעצמה שנית על הנרות שהיא הדליקה, בתנאי שהוא עדיין יום וניתן להדליק בשעה זו (הליכות ביתה סי' י"ד ס"ט).

הדלקת נרות יוהכ"פ לבחורי ישיבה

יש לדון לגבי הדלקת נרות יוהכ"פ לבחורי ישיבה, דאמנם עיקר סברת הנוהגים להדליק נרות ביוהכ"פ היא רק כשהוא נשוי כדי לזכור שאסור בתשה"מ כמבואר בפסחים (נ"ג): וע"ע במ"ב (סי' תר"י סק"א), אבל אחרי שכבר נהגו להדליק כ' המ"ב (שם סק"ו) שחייב להדליק משום שלום בית, ומקורו ברא"ש ביומא (פ"ה סי' כ"ז), ולכן גם מברכים על ההדלקה, ולפי"ז יש להסתפק, כיון שאצל בחור ישיבה לא שייך המנהג כלל, אפשר מש"כ הרא"ש ג"כ אינו שייך אצלו, דהרי בגמ' מבואר שאלו שנהגו להדליק נרות יוהכ"פ הוא רק משום ההרחקה הנ"ל. עוד יש להוסיף, בישיבה שאוסרים להדליק נרות שבת בחדר שינה, ומדליקין כל ערב שבת בחדר אוכל, אפילו אם הבחור רוצה להדליק הנרות שם בערב יוהכ"פ, אינו יכול לברך עליהן כיון שאינו אוכל שם, וגם לא יהנה מהם בליל יוהכ"פ (וע"ע מש"כ בזה בשערי זבולון ח"ח סי' כ"ו). אבל מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א העיד, שמרן החזו"א זצ"ל אמר לו שידליק בחדר שינה בישיבה בברכה אם החדר אינו מואר מחשמל בחוץ.

הדלקת נרות יוהכ"פ במקום שאכלו סעודת המפסקת

מעשה שהיה בזוג צעירים שאכלו סעודת המפסקת אצל ההורים, וכיון שטעו בזמן הדלקת הנרות, סיימו את הסעודה מאוחר, וממילא לא יכלו לחזור הביתה להדליק הנרות לפני השקיעה, ולכן הסתפקו אם האשה יכולה להדליק הנרות בבית הוריה. מרן בעל שבט הלוי זצ"ל פסק, כיון שלא יאכלו שם ביוהכ"פ, וגם לא ישנו שם, וגם לא שייד שלום בית שלא יכשלו כיון שיש שם כבר נרות של בעלת הבית, לכן מן הדין אין מה להדליק שם, ומ"מ אם רוצה יכולה להדליק בלי ברכה, אבל יש להסתפק לפ"ז אם שייד קנס, דאם נאמר שאינה יוצאת בהדלקה זו, נמצא שלא הדליקה נרות יוהכ"פ.

שכחה להדליק נר יוהכ"פ

מרן בעל שבט הלוי זצ"ל חידש, דכיון שהדלקה זו אינה אלא מנהג, אם אשה שכחה להדליק נרות יוהכ"פ אין קונסין אותה להוסיף נר נוסף כל שבת (קובץ מבית לוי – עניני יוהכ"פ פ"ח ס"ד).

הדלקת נר ביוהכ"פ לאיש נשוי (נר הבריא)

כ' הרמ"א (סי' תר"י ס"ד) שנוהגים שכל איש גדול או קטן עושין לו נר, והמ"ב (סק"א) הביא בשם המ"א (סק"ה) שעכשיו אין עושין נרות אלא לנשוי, ואין לעשות נר לאשה (מ"א סק"ג – ע"ש הטעם בשם המהר"י ווייל, משום שהנרות הן כנגד התורה הנקראת נר כדכתיב "כי נר מצוה ותורה אור", ומשה רבינו ירד עם הלוחות השניות ביוהכ"פ, ונשים אינן מצוות בתלמוד תורה, וע"ש עוד טעם בשם המהר"ל). הב"י כ' בשם המרדכי (יומא סי' תשכ"ג) הטעם שמדליקין הנר, ע"פ משאחז"ל בהוריות (י"ב). האי מאן דבעי לידע אי מסיק שתיה אי לא (פי' שרוצה לדעת אם תעלה לו שנתו – האם יחיה עד סוף השנה), ניתלי שרגא בעשרה יומי דבין ר"ה ליוהכ"פ בביתא דלא נשיב זיקא, אי משיך נהוריה (פרש"י שדולק כל זמן שהשמן בתוכו) נידע דמסיק שתיה (פי' ידע שתעלה לו שנתו).

והנה בלשון הגמ' מדוייק שזה רק סימן לדעת אם ישלים שנתו, והרמ"א (שם ס"ד) כ' שאם כבו נרות אלו ביוהכ"פ אין לומר לאינו יהודי שיחזור וידליקם, וכ' המ"ב (סק"ד) בשם הח"א (כלל קמ"ד סי"ז) דכיון שהעולם מקפידים אם כבה נרו, אע"פ שאין בו משום חשש דלפעמים נכבה מחמת הרוח, מ"מ כיון שהעולם מקפידים, ראוי ליתן נרו לשמש ולא ישגיח עליו כלל, וגם המותר יניח בביהכנ"ס.

נר הבריא שנכבה ביוהכ"פ

הלבוש ושוי"ע הרב (שם ס"ח) כ' שאם כבה נרו ביוהכ"פ סימן רע הוא לו, ותקנתו שיחזור וידליקו אחרי יוהכ"פ, ודייקו את לשון הגמ' "דבעי לידע אי מסיק שתיה אי לא". אבל המהרש"א שם כ' שהנר הזה הוא רק לסימן טוב אם לא יכבה, אבל אינו סימן רע אם הוא יכבה, אלא נחשב כאילו לא עשה כלום, דאל"ה יש איסור בדבר משום "לא תנחשו", ודייק לשון הגמ' שהתחיל בתרתי וסיים בחדא, התחיל "דבעי לידע אי מסיק שתיה אי לא", אבל למעשה הגמ' רק הסבירה האופן החיובי, דאם משך נהוריה ידע דמסיק שתיה, ולא קאמר דאי לא משיך נהוריה לא מסיק שתיה, והסביר דלטובה אין איסור משום ניחוש, אבל לרעה יש איסור של "לא תנחשו".

נר נשמה לע"נ ההורים

כ' הרמ"א (סי' תר"י ס"ד) נוהגים להדליק נר נשמה לאביו ולאמו שמתו, והסביר המ"ב (סק"י"ב) דהיינו לכפר עליהם, וברבינו בחיי (פי' תרומה כ"ה ל"א) כ' שיש בזה נחת רוח לנשמת המת (וע' בשו"ת תורה לשמה סי' תק"כ שהסביר מה התועלת לנפטר מהנר שמדליקין עבורו), וסגי בנר אחד לאביו ולאמו, וכתב המט"א (סי' תר"ג ס"ח) שיש שמניחים הנר הזה בבית כדי שיהיה לו נר דולק כשיבא לביתו בלילה אחר התפלה, ואין ראוי לעשות כן, רק יקחו כל נרות של מצוה לבית הכנסת, אבל יש שהעירו דבזה"ז שאין צורך בנרות הללו בכדי להעיר את בית הכנסת, אין היתר.

להכין נר בערב יוהכ"פ לצורך הבדלה

כ' בשו"ע (סי' תרכ"ד ס"ה) שאין מברכים על הנר במוצאי יוהכ"פ א"כ הוא נר ששבת מבעוד יום ממש, או על האור שהודלק ממנו, והמ"ב (סקי"ג) הביא בשם הדרך החיים, דיותר טוב שיניח בביתו נר דלוק מערב יום כיפור, שיהיה דלוק עד מוצאי יוהכ"פ כדי לברך עליו, ויוצא בזה לכל הדעות כיון שהוא מניחה לכתחילה בשביל זה.

אבל לכאורה יש להעיר, דבשלמא במי שהוריו חיים ואינו מדליק נר נשמה, ממילא צריך נר לצורך נר ששבת, אבל אם מדליק נר נשמה לע"נ הוריו, הרי יכול להשתמש בנר זה כמבואר במ"ב (סי' קנ"ד סקנ"ו) שהביא בשם השע"ת שמותר להדליק המקטרת (הפי"א) של טבק מנר של יארצייט כל המעת לעת, וא"כ גם יכול להדליק הנר להבדלה ממנו.

בירך "בורא מאורי האש" במוצאי יוהכ"פ על נר שלא שבת

מעשה שהיה שהכינו נר נשמה לצורך נר ששבת כדי שיוכלו להדליק נר הבדלה ממנו, אבל במוצאי יוהכ"פ, ניסו להדליק גפרור מהנר נשמה שהכינו, ולמעשה הנר נכבה, ובדלית ברירה, הדליקו גפרור, וממנו הדליקו הנר של הבדלה, ובירכו עליו בהבדלה, ואח"כ שמעו שא"א לברך על נר כזה, וממילא הסתפקו: א. האם חייבים לברך שנית "בורא מאורי האש" על נר ששבת. ב. האם ברכת "בורא מאורי האש" על נר שלא שבת, נחשבת כהפסק בין ברכת בפה"ג ושתיית היין, וממילא אפשר צריכים להבדיל שנית, או שמא שתיית היין בלי ברכה אינה לעיכובא, או אפשר אין זו נחשבת כהפסק כיון שחשב שצריך לברך על נר זה, כעין מי שמברך על בשמים בהבדלה במוצאי יוהכ"פ שנחלקו המ"א ורע"א אם נחשב כהפסק בין בפה"ג לשתיית היין.

והנה לגבי מה שבירכו על נר שלא שבת, כ' בשו"ע (סי' תרכ"ד ס"ד) מברכין על האור ואין מברכין במוצאי יוהכ"פ על האור שהוציאו עתה מן האבנים, וי"א שמברכים עליו מעמוד ראשון ואילך, והסביר המ"ב (סק"ט) דהיינו שהדליקו נר אחד מאותו שלהבת, וכ' בבה"ל (ד"ה ויש) דאע"פ שיש אחרונים שכתבו שבמקום הדחק יש לסמוך על דעה זו, ולברך על נר שהדליקו מן האור של אבנים, דרק בעמוד ראשון אסור, אבל הוא לא העתיק דעת המקילין בזה, משום ששיטת הי"א היא רק דעת יחידאה, וכן פסק במ"ב (שם סוסק"י).

אבל כמה פוסקים ס"ל דבשעה"ד יש לסמוך על המתירים, כמבואר בכה"ח (שם סק"יז) ובערוה"ש (שם ס"ו), וכ"כ הח"א (סי' קמ"ה ס"מ), והוסיף שצריך להמתין מעט אחר ההדלקה עד שיברך כדי שלא יברך על העמוד הראשון שהדליקו. ואמנם הבה"ל ומ"ב כ' דאין להקל בזה, אבל בנד"ד שהוא בדיעבד, וכבר בירכו על נר כזה שהדליקו מהגפרור, בודאי יש על מי לסמוך שברכת בורא מאורי האש לא היתה הפסק, ומ"מ טוב אם ישמעו ברכת הנר שנית מאחר שיוציאם בברכה (ששי"כ פסי"ב הערה ע"ג).

במוצ"ש"ק הבדיל ובירך על הנר שלא שבת ממלאכת עבירה

עוד יש להוסיף, שנפסק בשו"ע (סי' רח"צ ס"ה) דאין מברכין בהבדלה על הנר שלא שבת ממלאכת עבירה, לאפוקי אור שהודלק לחיה ולחולה, דכיון שלא הודלק לעבירה מברכין עליו, וכ' המ"א (סק"ו) שאם בירך על נר כזה אפילו בדיעבד לא יצא, אבל רע"א העיר וז"ל לענ"ד דצריך לחזור לברך בפה"ג כיון דברכת מאורי אש שבירך לא יצא, ממילא הוי הפסק בין בפה"ג לטעימה (ע"י ט"ז סי' תרכ"ד ס"ב) עכ"ל. ולכאורה מלשון של רע"א משמע שהבין, דלפי המ"א אע"ג שהוא צריך לחזור ולברך על הנר, בכל זאת א"צ לחזור לברך בפה"ג, ולכן כתב "לענ"ד דצריך לחזור ולברך בפה"ג", והבה"ל (סי' רח"צ ס"ה) הביא דברי המ"א שיצא בדיעבד, אבל סיים שרע"א כ' שצריך לחזור לברך בפה"ג, ומשמע מדבריו דס"ל כמו רע"א.

אבל בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' ל"ה סק"ג) הקשה על ראיית רע"א מהט"ז, דהתם מיירי שבירך על בשמים בהבדלה במוצאי יוהכ"פ, ולכן פסק הט"ז דהוי הפסק, כיון שברכת בשמים אין לה שייכות

להבדלה במוצאי יוהכ"פ, משא"כ בנר שלא שבת, נהי דצריך לחזור לברך על נר ששבת, אבל למעשה ברכת הנר שייכת להבדלה. ולכן פסק דלולי דברי רע"א, היה נראה שלא יבדיל עוד פעם על הכוס, בפרט שהכה"ח מביא שיטות שאם בירך על נר שלא שבת, אינו חוזר לברך.

תבנא לדינא, מי שטעה בהבדלה במוצאי יוהכ"פ ובירך על נר שלא שבת (פ"י שהדליקו בגפרור), א"צ להבדיל שנית, ומ"מ אם יש לו אפשרות ישמע ברכת הנר שנית מאחר שיוציאנו בברכה.

פרטי דיני הסוכה בשביעית

בניית סוכה על גבי דשא

יש להסתפק אם מותר לבנות סוכה על גבי הדשא, דהרי לכאורה הוא עושה בית, ואח"כ כשמפרק הסוכה נמצא שהופכו לשדה, והרי מבואר בחזו"א (סי' כ"ב סק"א) דהזורע בבית בערב שביעית, אסור לו להסיר התקרה בשביעית משום תולדת זורע, וא"כ יש מקום לחוש לאסור לבנות הסוכה ע"ג דשא כשיודע שיצטרך לפרק הסוכה אחרי סוכות.

ואם נאמר שהדבר אסור, יש לדון בכל מי שיש לו סוכה על עמודים כשיש דשא מתחת לסוכתו, שאם הוא מסלק רצפת סוכתו אחרי סוכות ג"כ גורם שהשמש יזרח על הדשא. וכמו"כ יש להסתפק במי שסוכתו נמצאת במרפסת, וכאשר פותח הגג הזזה לפני סוכות, מאהיל הגג על הדשא, האם מותר לו לסגור הגג אחרי סוכות, משום שעיי"ז גורם שהשמש יזרח על הדשא שהיה מכוסה ע"י הגג הזזה.

אבל לכאורה יש לחלק, דהרי אינו מתכוון בכלל לתועלת גידול הדשא שמתחת לסוכה, ומבואר בחזו"א (סי' י"ט סק"ד ד"ה ומ"מ) דכשאינו מכוון לעבודת הארץ, ואדרבה מוכח שמכוון לדבר אחר, שרי כדמוכח בכמה משניות (עי' שביעית פ"ג משנה ד' ה' ו' ח' ט'), ונפסק ברמב"ם (פ"א הי"ז) וז"ל היתה בהמתו עומדת בתוך שדהו, מלקט ומביא לפניו, שבהמתו מוכחת עליו, וכן אם היתה שם כירתו, מלקט הכל ומדליק, שכירתו מוכחת עליו עכ"ל. הרי מבואר שאם מוכח מתוך מעשיו שאין כוונתו לאיסור, כגון שרואים בהמתו או כירתו במקום שמלקט העצים, שרי ללקטם.

וע"ע בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' מ"א סוסק"ג) דאם אין כוונתו להשבחת הזרעים, גם בשבת משכחת דבפתיחת החלון או הדלת, נכנס אויר או שמש שמביאים תועלת לגידול הזרעים שבתוך הבית, ואפ"ה שרי, וה"ה בשביעית (עי' משפטי ארץ פ"ז סי"ג), ובשו"ת מנחת פרי (ח"א סוס"י צ') העיר אטו מי שמניח חפץ על הדשא בשמיטה אסור לו להרימו, וכעין טענתו מבואר גם בספר שביעית בהלכה (הג"ר יחיאל מיכל שטרן שליט"א עמוד נ"ד), דלפמ"ש"כ החזו"א (סי' כ"ב סוסק"א) דאין אהל עראי מבטל שם שדה כלל, א"כ יש להקל בבניית הסוכה לפני סוכות וסילוקה אח"כ, כיון שאינה אלא אהל עראי. וע"ע בשו"ת משנת יוסף (ח"ג סי' ג' סכ"ו) שג"כ היקל בזה, והוסיף דע"י הסוכה, לא נתבטל שם שדה כיון שהסכך אינו עומד נגד גשם, והחזו"א (סי' כ"ב סק"ו) מצריך לבית, גג העומד נגד גשם, ואפילו אם רצפת הסוכה עומדת נגד גשם, הרי כל הסוכה היא רק ארעית לחג ועומדת להפרך, ואהל עראי אינו מבטל שם שדה כנ"ל.

לפ"ז הבונה סוכתו על דשא מותר להחזיר הגג אחר סוכות, וכמו"כ אם ירדו גשמים בסוכות מותר לסגור הגג אע"פ שעיי"ז ירדו גשמים על הדשא או על הזרעים שנמצאים מתחת הגג הזזה שסגר, וע"ע אריכות גדולה בזה במעדני יו"ט (ח"ג סי' ל"ו).

פירוק הסוכה המאהיל על הדשא

עוד יש להוסיף, שאם סוכתו היא בקומה שניה או שלישית על ברזלים, גם אם יש דשא או זרעים מתחת לסוכתו, אין איסור בפירוק רצפת הסוכה, משום שבגובה כזו אין רצפת הסוכה מונעת השמש או הגשם מהזרעים. בכל זאת, הג"ר יעקב אדלשטיין זצ"ל נתן עצה, שלפני שמפרק את סוכתו, יפרוס פי.

בי. סי. על הדשא, ואז מותר לו לפרק את הסוכה, ואחרי שפירק את הסוכה, מותר לו לסלק את הפי. בי. סי. המכסה את הדשא, משום שאם ישאירנו שם הוא יקלקל את הדשא, ובמקום הפסד מותר לסלקו.

חפירה בקרקע כדי להכניס שם את יתדות הסוכה

מותר לחפור בקרקע כדי להכניס שם את יתדות הסוכה, דהרי אינו מכוון לעבודת הקרקע כלל, וניכר להדיא דכל מה שעושה הוא רק כדי לבנות את סוכתו, אבל כדי שהדבר יהא ניכר להדיא, יעשה כן בזמן שקרשי הסוכה נמצאים שם.

פינוי מרצפות אחרי סוכות

בכל זאת אם הניחו מרצפות בחצר לצורך בניית הסוכה, פסק מרן הגריש"א זצ"ל דאסור לפנותן אחר החג אם דרכו לזרוע באותה חצר, משום שנראה כמכשיר הקרקע לזריעה (משנת הגריש"א עמוד כ"ה), וכן הובא בשם בעל חוט שני זצ"ל (בשמיטת קרקעות פ"ה סעיף ס"א).

ניקוי פסולת וסילוק אבנים מהגינה כדי לבנות הסוכה

הרבה גדולים פסקו שמוותר לאסוף עליהם שנשרו מהאילנות, וכן לאסוף ניירות ופסולת ולכלוך שנצטברו בגינה, באופן שניכר להדיא שכל מטרתו היא לניקוי הגינה ולא לתועלת הצמחים או להכשרת מקום לגינה (שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' נ"א סק"י, וארחות רבינו ח"ב עמוד שני"ח בשם מרן הקה"י זצ"ל, ושו"ת משנת יוסף ח"א סי' ג'), אבל מרן הגריש"א זצ"ל ס"ל, דאסיפת פסולת לשם ניקיון, אינה הוכחה מספקת שאין כוונתו גם להכשרת הקרקע או לתועלת הצמחים, ואע"פ שרגילים לאסוף הפסולת לשם ניקיון כל השנים, ומ"מ אם ניכר להדיא שאינו אוסף הניירות לתועלת הצמחים, כגון שמשאיר את הקוצים ועשבי בר, באופן כזה מותר לאסוף הניירות (משנת הגריש"א – שביעית עמוד כ"ד).

בכל זאת מסתבר לומר שאסור לאסוף אבנים, משום שאין הרגילות לסקל אבנים לשם ניקיון, והרואים יאמרו שכוונתו להכשיר המקום לגינה או לתועלת הצמחים (משפטי ארץ פ"ה הערה 6), אבל אם צריך את האבנים ונוטלן רק משום כך, ואין כוונתו ליפות הגינה (ומרן הגריש"א זצ"ל הוסיף שמשתמש בהם, ורואים שהוא משתמש בהם), יכול ליטלן גם מגינת חבירו, ואם כוונתו ליפות הגינה, אסור גם בשל חבירו (ודרך אמונה פ"ב סקע"ב וסקע"ה).

לפ"ז אם הביא דפנות הסוכה עם הסכך למקום בחצרו, שם רוצה לבנות את סוכתו, לכו"ע מותר לאסוף את הפסולת והאבנים שיפריעו לבניית הסוכה, וכמו"כ לטאטא את המקום, משום שאין לך הוכחה גדולה מזו שכל כוונתו היא אך ורק לצורך בניית הסוכה (ע' משנת הגריש"א על שביעית פ"י ס"ט).

גיזום ענפים לצורך סכך או כשהם מפריעים למעבר

מה"ת אסור לזמור עצים, אלא שיש מחלוקת הראשונים אם האיסור מה"ת הוא בכל האילנות או רק בגפן. החזו"א (סי' י"ז סק"ב ד"ה ר"מ וכן בסי' י"ט ד"ה ויש) פסק דרק בגפן יש איסור זמירה מה"ת ואילו בשאר אילנות האיסור הוא רק מדרבנן.

לפ"ז מי שצריך ענפים לצורך סכך, או שרוצה לכרות ענפים המאהילים על סוכתו, או המפריעים למעבר הולכי דרכים, כיון שאינו מכוון לתועלת העצים, שרי (ומ"מ אם יכול לכרותם בשינוי ניכר מצורת הגיזום הרגילה, עדיף טפ"ו). בדרך אמונה (פ"א צה"ל ס"ק רפ"ג) הביא כן בשם מרן החזו"א זצ"ל, וכתב שהוא בעצמו התיר לקצוץ קצת מענפי הדקלים בכניסה לביהכ"נ שלו כדי שלא יפריעו לעוברים שם, וטעם ההיתר משום שהחותכים הם הדיוטות לענין זימור, ואינם בקיאים באופן הזמירה המשבחת את האילן, וא"כ אינה זמירה. אבל בארחות רבינו (ח"ב עמוד שני"ה) הביא הסיפור הנ"ל, והוסיף שהגר"י דינקלס זצ"ל הי' בשיטה שהדבר אסור ע"פ תוס' בסנהדרין (כ"ו. ד"ה לעקל) דמוכח התם דהעושה פעולת היתר בשביעית, מ"מ אם הוא גם משביח הכרם או הקרקע ע"ז, אסור לעשותו, ושמעתי מהגר"י ישראלזון זצ"ל

שמאותו יום והלאה משך כל שנת השמיטה, הגר"י דינקלס זצ"ל הפסיק להתפלל במנין הקבוע שלו יחד עם מרן החזו"א זצ"ל בנץ החמה, כמחאה על מעשה הנ"ל, וע"ש בארחות רבינו שהדקל המדובר הפסיק לצמוח, והחזו"א זצ"ל אמר שהוא עקב קפידת הגר"י דינקלס זצ"ל. והנה הגר"י דינקלס זצ"ל הבין כוונת תוס' שאם הזמירה מועילה לגפן, דהיינו שאמנם הוא צומח, אבל הגפן אינו מגיע למה שהיתה קודם, מ"מ כיון שהזמירה מועילה לגפן אסור. אבל החזו"א (סי' י"ט סקט"ו) הק' על התוס' מהמשנה בשביעית (פ"ד מ"ו) שר"ע התיר לזנב גפנים כדרכם אע"פ שיש בזה תועלת לאילן, כיון שאינו מתכוון לתועלת אלא להשתמש בזמירות. ולכן הסביר החזו"א שתוס' לא התכוון לומר שזומר בצורה שאינה משביחה כלל, אלא כוונתם לומר שאינו זומר ע"פ כללי הזמירה המקובלים לעשותם כדי להשיג תועלת מירבית, אבל בודאי יש איזו תועלת בזמירה זו, ומ"מ מותר כיון שאינו מתכוון לכך.

גיזום הסכך בשינוי

י"א דבין אם הוא גוזם עצים לצורך סכך, ובין אם משום שמפריעים למעבר, רצוי שיגזום את הענפים בשינוי ניכר מצורת הגיזום הרגילה, כגון שישאיר זיז באורך עשרה ס"מ לפחות, משום שעל ידי כך נפגמת איכות הגיזום, והגר"י טוקצינסקי זצ"ל כתב (ספר השמיטה פ"ג ענף ב' ס"ג) שיחתוך ענפים מצד אחד הסמוכים זל"ז. וע"ע בחזו"א (סי' י"ט סקט"ו ד"ה ואילנא) דאם הוא הדיוט ואינו יודע דקדוק הזימור נראה דשרי לקצוץ, דרוב מעשה הדיוט אינו בדקדוק הזמירה, והוסיף כמה צירופים להקל, אב"א דאינו מכוון לדקדק בזמירה, ואב"א דהאיסור זמירה בשאר אילנות חוץ מגפן הוא רק איסור דרבנן, ולפעמים הוא אילן שאין מזמרין לעולם, ובפרט באופן דלא ניח"ל בזימור זה, ועוד שהוא משייר טפת, או שקוצץ רק מצד אחד.

אם קצצו הסכך באופן המועיל לצמיחת העץ, כגון ע"י עובדי העירי"י, פסק מרן בעל שבט הלוי זצ"ל (הובא בקובץ מבית לוי ח"ד עמוד כ"ו) דיש להקל לפמש"כ המ"א (סי' תרמ"ט סק"ג) דמהבב"ע היא רק לעצמו ולא לאחרים כמבואר בסוגי' דאוונכרי בסוכה (ל). ברש"י, ועוד דלשיטת תוס' שם (ד"ה משום) לא נחשב מהבב"ע כשאין צורך לעבור עבירה כדי לקיים המצוה, והרי הכא הי' יכול להשיג הסכך בהיתר אם היה גוזמו באופן המותר.

גיזום הסכך בכלי המיוחד לכך

כשחותך הענפים לסכך, מותר להשתמש בכלי המיועד לחיתוך ענפים וא"צ לשנות כמבואר ברמב"ם (הל' שמיטה פ"א ה"כ), והסביר החזו"א (סי' י" סק"ד ד"ה המהרש"א) טעם הדבר כיון שאין בהם קדושת שביעית (וע"ע בדרך אמונה פ"ד ס"ק קנ"ח), כמו שאינו צריך לשנות בפירות ששית שקוטפם בשביעית.

קניית סכך ממי שאינו שומר תורה ומצוות

כ' הרמב"ם (הל' שמיטה פ"ח ה"ד) מי שהוא חשוד לעשות סחורה בפירות שביעית, אין לוקחין ממנו דבר שיש עליו זיקת שביעית כלל, ולפ"ז יש להסתפק אם מותר לקנות סכך מחילוני. בדרך אמונה (שם ס"ק קי"ז) הביא בשם החזו"א (סי' י" סק"ב) דמותר לקנות ממנו משל ששית ושל חו"ל, דדבר שיש בו זיקת שביעית הוא רק בדבר שגדל מעצמו בשביעית, וע"ע בחוט שני (עמוד שפ"ג) שכתב לגבי סכך, דאם ידוע שלא עבדוהו באיסור בשביעית, או שאין הדרך לעבוד בזה, מותר לקנותו ממנו ואין בזה איסור משום זיקת שביעית.

והנה חוץ מהשאלה של שמיטה, יש לציין שכמה פוסקים כ' שנכון להזהר מלקנות סכך כשיש חשש גזל, ועכ"פ א"א לברך בסוכה כזו (ע' בלהורות נתן על מועדים ח"ג עמוד מ"ז ומועדים וזמנים ח"ו סי' ע"ו), ואמנם י"א (ספר הסוכה השלם מילואים לפרק ד' הערה כ"ח) דאפשר אין לפסול הסוכה בדיעבד משום תקנת השבים (אבל ע' בכורי יעקב סי' תרל"ז סק"י), ועוד דלאחר שכבר נגזלו העצים, יש מקום לומר דניחא ליה לנגזל שישאר ביד הקונה מן הגזולן, דהרי בין כך אין לו מזה כלום (ע' בה"ל סוסי' תרל"ז ד"ה לא יצא, שכתב צד כזה לגבי סוכה גזולה),

ועוד שקנה את הסכך בשינוי מעשה, ועוד שאם הסוכה מסוככת כהלכתה בסכך כשר, ורק בא להוסיף שכבת סכך נוספת שבעלותה מפוקפקת, יש לצרף שיטת ר"ת שאם קדם סכך כשר לסכך פסול, אין להתחשב עם הסכך, ועדיין צ"ע, ולכן בודאי יש לזהר בזה.

אבל עדיין יש להסתפק האם ראוי לקנות סכך ממוכר חילוני מיד אחרי יוהכ"פ, בפרט בשנה שערב סוכות חל מיד אחרי שבת, דבפשטות א"א לסמוך עליו שלא קטף הסכך בחילול שבת ויוהכ"פ, ואמנם אפשר יש לימוד זכות דאפילו מחללי שבת נזהרים ביוהכ"פ, אבל צ"ע אם אפשר לסמוך ע"ז. והנה כשהמוכר חילל שבת במזיד נפסק בשו"ע (סי' ש"ח ס"א) דאסור לו לעולם, והמהרש"ם בדע"ת שם הביא בשם הפמ"ג (סי' שכ"ה א"א סקכ"ב) דאם בישל מומר מעצמו לצורך ישראל אסור נמי למי שנתבשל בשבילו לעולם, ואמנם בנד"ד הוא לא קטף הסכך לישראל מסויים, אבל כיון שחילל שבת ע"מ למכור הסכך, ג"כ קנסינן ליה, דהרי בשו"ע (יו"ד סי' צ"ט ס"ה) נפסק שאין מבטלין איסור לכתחילה, ואם ביטל במזיד אסור למבטל עצמו וכן למי שנתבטל בשבילו, והוסיף רע"א בשם הריב"ש שאם ביטל סתם למי שירצה לקנות, הרי הוא כנעשה בשבילם ואסור לכולם, וכן מבואר בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' נ').

אבל אפשר יש לחלק, דאם הקנס הוא שלא ליהנות ממעשה שבת, הרי מללה"נ, וכעין סברא זו הביא באג"מ (או"ח סי' קכ"ו ענף ג') לגבי טבילה במקוה בשבת כשישראל חממו במזיד בשבת. אבל לכאורה צריך להבין קולא זו, לפמשי"כ בדע"ת למהרש"ם (סי' ש"ח ס"א ד"ה וע' בס' עיקרי הד"ט) בשם העיקרי הד"ט דאם תקנו ס"ת בשבת, אע"פ דמללה"נ, אין לקרא בס"ת זו במנחה, ועוד דהרי בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סוסי' ע"ו) דן בענין הנאה ממעשה שבת במקום מצוה, במי שבנה סוכתו בש"ק, אי שרי לשבת בה ולקיים מצות סוכה, והביא מש"כ הפוסקים בה"ל פסח (סי' תנ"ד ח"י סק"ה ופמ"ג במשב"ז סק"ד) דהמוציא מצה ברה"ר בשבת, נהי דלא נאסר מדין מהבב"ע משום דזמן קגרים, אבל נאסר משום מעשה שבת (והיינו אע"פ דמירי במצוה), והוסיף בשו"ת שבה"ל הנ"ל דאם יש מקום לחלק, הוא לפמשי"כ הריטב"א דלא נאסר מעשה שבת אלא כשנעשה תיקון בגופו ולא בהוצאה וכה"ג, אבל מי שבנה סוכה בשבת בודאי אסור לשבת בה אע"פ שיש מצוה בדבר. לפ"ז גם בנד"ד, אע"פ דקונים הלולב למצוה, מ"מ אין זה מתיר הקנס.

אמנם אפשר יש ללמד זכות על המוכרים, דאפשר הם בגדר תינוק שנשבה, אבל זה דוחק בזמנינו אם הוא נולד בא"י, ומ"מ אפשר יש לצדד שאינו מזיד אם הוא בגדר אומר מותר, אבל כל זה הוא ספק, ולכן בודאי ראוי לא להזדקק לקולות במצות וסכך.

הוצאת עציצים הנמצאים במרפסת הסוכה

מי שיש לו מרפסת סגורה ויש בה עציצים, ורוצה לעשות סוכה במרפסת ולהוציא העציצים משם, אינו יכול להוציאם לחצר מחוץ למרפסת (באופן שדירתו נמצאת בקומת קרקע) ולכן צריך להכניסם לתוך ביתו למשך ימי הסוכות.

בשו"ת משנת יוסף (ח"ג סי' ג' הערה כ"ח) דן בענין מרפסת פתוחה בקומה עליונה, ועל מעקה הברזל היו תלויות אדניות (עציצי פלסטיק ארוכים) כלפי פנים, וכיון דלחג הסוכות מעמידים שם דפנות הסוכה, מורידים את האדניות משם לסוכות, ושאלו היכן יניחו אותן למשך החג, וכי' דזה פשוט שאם יכניסם לתוך הבית, שוב יהיה אסור להוציאם ולהחזירם למקומם אחרי החג, ולכן כ' דעדיף שיעלה את האדניות על הגג למקום שאין שם עפר, ואחרי סוכות יחזירם למרפסת, ומשום אותו רגע שמעבירם דרך הבית אין לחוש. אבל כשאינו יכול להעלותם לגג, יכול להורידם לרצפת המרפסת, לפי המתירים להוריד עציץ נקוב על מרצפות בקומה עליונה, ואחרי סוכות יחזירם למעקה ע"ש.

פתיחת גג המרפסת לצורך סוכות כשיש עציצים במרפסת

אם יש עציצים במרפסת מקורה שמשמש בה לסוכות, לפמשי"כ החזו"א הנ"ל (סי' כ"ב סק"א) יש איסור לפתוח גג המרפסת משום תולדת זורע, אבל בשו"ת מנחת שלמה הנ"ל (ח"א סי' מ"א סק"ג) התיר מכמה וכמה טעמים, ובכל זאת כתב שיסיר את התקרה בלילה בשעה שאין שמש ואין הפתיחה גורמת שום השבחה באופן מיידי, ובפרט דיש להסתפק אם יש בהסרת התקרה שחוצצת מפני השמש גדר של עבודה, ועכ"פ כשאין כוונתו להשביח הזרעים מותר גם בשבת, כגון בפתיחת החלון או הדלת ע"ש.

והנה כל זה הוא רק אם משאיר העציצים בתוך הסוכה, אבל אם יכניסם לתוך ביתו למשך החג, יכול לפתוח גג הסוכה אחרי שהכניסם לדירתו, ויחזירם אחרי סוכות אחרי שסגר את גג המרפסת.

נטילת ידים על הדשא הסמוך לסוכה

כ' בשו"ע בהל' שבת (סי' של"ו ס"ג) האוכלים בגינות אסורים ליטול ידיהם על העשבים, שמשקים אותם, אע"פ שאינם מכוונים, פסיק רישיה הוא, ולפ"ז האוכל בסוכתו בחצר הבית, צריך להזהר גם בחוה"מ סוכות שלא ליטול ידיו במקום שגדלים שם צמחים או דשא אם המים יביאו תועלת לצמחים, אע"פ שאין כוונתו בכלל למטרת השקאה.

פתיחת גגון הסוכה אחרי שירדו גשמים

מי שסגר את הגגון של הסוכה כשירדו גשמים, ומים הצטברו על הגגון, במקרים מסויימים כשיפתח אותו יפלו המים על הגינה שבחצר, ויש לדון בזה מדין השקאת הצמחים בשביעית, וגם לגבי פתיחתו בשבת ויו"ט. בחוט שני (שבת ח"א עמוד פ"ט) כ' שאם כבר ירדו גשמים בגינה, ואינו מכוון להשקותה בפתיחת הגגון, כיון שאינו פ"ר שתהא מזה תועלת לצמחים, יש להקל, אבל צריך להזהר שהמים לא יפלו למקום שלא ירדו שם גשמים. עוד הוסיף, שאם אין שם צמחים, ואין הקרקע עומדת לחרישה, יש להקל.

תליית אתרוג לנוי סוכה

פוסקי זמננו דנו אם יש איסור לתלות אתרוג שיש בו קדושת שביעית לנוי סוכה, דמצד אחד הרי הוא ממעט בזמן אכילתו בהיותו הוקצה למצותו לשבעת ימי החג ואסור באכילה, אבל מאידך גיסא הפרי עצמו אינו נפסד (מדובר באופן שאינו תוחב בו מחט ומקלקלו כשתולהו בסוכתו) דרק ארי' הוא דרביע עלי' מאיסור מוקצה, ובפרט דחוזר להתירו ככלות ימי החג, ולא גרע מנטילת אתרוג של שביעית למצות ד' מינים דג"כ הוקצה למצותו ובכל זאת מקיימים המצוה בו.

בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' קי"ט) כ' דאם יעשה תנאי לפני סוכות שאינו בודל מהנוי סוכה כל ביהשמי"ש של שמונת ימי החג (כמבואר בשו"ע סי' תרל"ח ס"ב), שוב יהי' מותר להשתמש באתרוג התלוי ולכאורה אזדא כל חשש. אבל העיר דחוץ מטעם מוקצה, יש עוד סיבה לאסור תליית האתרוג, שמא ירדו גשמים, או שיהי' חס מאוד ויגרום הפסד לפירות שביעית, ואע"פ דנחלקו הפוסקים אם יש איסור כשרק גורם להפסד פירות שביעית ואינו מפסידם בידים, אבל כיון דנחלקו הפוסקים בדבר, אין להקל למעשה וכמו שכבר פסקו הבד"ץ בירושלים בדור הקודם ולא התירו בשופי.

בשו"ת להורות נתן (ח"ג סי' ל"ו) ג"כ כ' כנ"ל, והוסיף שאם תלה אתרוג לנוי סוכה, וביו"ט בא מי שאין לו אתרוג בכלל, מבואר בשו"ת חת"ס (או"ח סי' קפ"ד) דמותר ליטול אתרוג של נוי סוכה לצורך מצות ד' מינים, ובתו"ד כ' החת"ס דאין לומר שאין בו היתר אכילה, דשפיר יש היכ"ת שיהיה מותר באכילה, והיינו לצורך מצוה כגון אם יזדמן לו מי שאין לו מה לאכול ביו"ט כלל כי אם אתרוג זה, דמותר לאכלו אע"פ שהוקצה למצותו, דאין בזה ביזוי מצוה, והסביר בשו"ת להורות נתן דעשה

דשמחת יו"ט דוחה איסור מוקצה דרבנן, וא"כ ה"ה דיש להתיר לתלות אתרוג לנוי סוכה, דסו"ס יש היכ"ת שעוד יוכל להשתמש בו ביו"ט.

בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סי' נ"ז) ג"כ צידד להקל בזה אבל מסברא אחרת, דהרי אפילו אם הוקצה למצותו לשבעת ימים, אבל אין זה בגדר ביטול אכילת פירות שביעית, לא מיבעי לשיטת רוב הפוסקים דס"ל דאין מצוה ממש באכילת פירות שביעית, ורק שיש דינים היאך לנהוג בקדושתם, כגון לאכלה ולא להפסד, אלא גם לשיטת הסוברים בדעת הרמב"ן שיש מצוה בקו"ע לאכול פירות שביעית, אבל כיון דסו"ס הפירות יאכלו, אין חסרון במה שא"א לאוכלם משך שבעת ימי החג.

ולכן להלכה מותר לתלות אתרוג לנוי סוכה, בתנאי שלא יתחוב בו מחט, וגם לכתחילה מן הראוי שיתנה שאינו בודל ממנו כל ביהשמי"ש של שמונת ימי החג וכמש"כ בשו"ת מנח"י (אע"פ דבשו"ת להורות נתן מבאר דשרי גם בלי התנאי), ומ"מ אם המזג אויר חם מאוד והאתרוג יתקלקל מהשמש, לכתחילה אין לתלותו (שיעורי שביעית להגר"מ גרוס שליט"א עמוד ק"ח), וכן מבואר בחזו"א (שביעית סי' י"ד סק"י ד"ה ולמדנו) דאין להניח פירות שביעית בשמש או במקום חם שסופו להתקלקל ע"י כך, דזה נחשב הפסד בידיים ולא גרמא בלבד, (וע"ע בדרך אמונה ה' שמיטה פ"ה סוסק"יג), וכן פסק מרן הגריש"א זצ"ל דאין להקל אא"כ עדיין יהיו ראויים לאכילה אחרי סוכות (משנת הגרי"ש על שביעית עמוד ע"ז). וע"ע אריכות בזה בשו"ת משנת יוסף (ח"ד סי' י"ז), ומש"כ דיש לחלק בין אם תולה האתרוג בסוכתו בשעה שהחמה זורחת על הסוכה, דזה איסור דהוי הפסד בידיים, אבל אם תולהו כשאין השמש זורחת, אע"פ דסוף חמה לבא, עדיין נחשב כגרמא.

חיוב זהירות בכמה הלכות

זהירות מאיסור ריבית

חז"ל הפליגו בעונש המלוה ברבית, ושאינו קם בתחיית המתים, וכואב לומר שכמעט כל שבוע אני נתקל בבן תורה שנכשל באיסור רבית, והפלא הוא שלא ידע בכלל שיש שאלה בדבר, והרבה פעמים קשה מאוד לתקן הדבר, ואין כאן המקום לפרט ה' רבית, אבל צריכים לשים לב, ואני יודע שיש כאלו שאינם עושים היתר עיסקא, וטוענים שרבינו הגר"א זצ"ל (מעשה רב אות ק"ח, וביותר בספר מעשה רב החדש אות י"ג) כ' שב"ד של מעלה אינם מסכימים להיתרים בקבלת רבית בהלוואות, ומכין ועונשים ע"ז.

אבל מאידך גיסא בשו"ת חת"ס (חוי"מ סי' מ"ח) כ' וז"ל ולא ידעתי מי סני למיעבד היתר מהר"ם ז"ל שהוא דרך סלולה בלי פקפוק עכ"ל, וכן דעת עוד הרבה פוסקים, וכ' החזו"א זצ"ל (הובא בדרך אמונה סוף ח"ג מכתב י"ב) וז"ל עבודה הרצויה היא לשמור את דקדוק הדין, וזו הדרך הנכונה שיבור לו האדם, ולא כאותן המפקפקים על היתר עיסקא ואומרים דזו נגד כוונת התורה עכ"ל.

מקום תפילתו בביהכנ"ס יגרום שהמתפלל לפניו לא יוכל לפסוע משום שהוא מאריך בתפלתו

מי שיודע שמאריך בתפלתו, או שהגיע מאוחר לתפלה, ראוי שיעמוד להתפלל במקום שלא יצער אחרים שיצטרכו להמתין לו עד שיסיים תפלתו, כמבואר בירושלמי בסנהדרין (פ"א ה"ב סוף ד.). ר' חייה התפלל, בא רב כהנא ועמד מאחוריו כדי להתפלל. כשר' חייה סיים תפלתו, לא פסע אחוריו כדי שלא לעבור לפני המתפלל, ונאלץ להמתין עד שרב כהנא – שהאריך בתפלתו – סיים להתפלל. כשסיים תפלתו אמר לו ר' חייה "כך מנהגכם לצער רבותיכם". ביקש רב כהנא סליחתו והסביר כיון שהוא מבית עלי האריך בתפלתו משום שצריך רחמים מרובים, ביקש עליו ר' חייה רחמים וזכה רב כהנא לאריכות ימים. עכ"פ מתביעתו של ר' חייה משמע, שהגורם לאחרים להמתין מלפסוע נחשב שמצערם שלא כדין, ואע"פ שרב כהנא הסביר שהי' צריך להאריך בתפלתו, במקום שיכול להתפלל באופן שלא יצער חבירו, חייב לעשות כן, דאל"כ מה היתה טענת ר' חייה על רב כהנא.

זהירות מאיסור נדרים

מרן הגרשז"א זצ"ל היה רגיל להזהיר לתלמידיו בענין נדרים בכלל, ובפרט על הנהגות טובות שנהג ג"פ, או אפילו מה שנהג רק פעם אחת בלי שיפרש שהוא בלי נדר. פעם אחד אמר, שאפילו אם חבירו שואלו אם מסכים להסיעו ברכב שלו כשנוסע למקום פלוני, ומשיבו הן, ידקדק להחליט בלבו שאין זה בתורת נדר או קבלה, ובזה ינצל ממכשול חמור. וכן זירז חתנים, שיזהרו בכל עניני הנהגות בבית, הן בדיני או"ה, והן בדיני מעשר כספים וכיו"ב, שיתנה בפירוש שיהיה בל"נ. כמו"כ היה מעורר בדבר מצוי מאוד, שחושב ליתן צדקה לעני שמסתובב בביהכ"ס בין המתפללים, אבל בינתיים העני הלך ואין לו אפשרות לתת לו, ואמנם מרן החזו"א זצ"ל אמר דבכה"ג, את הצדקה שחשב לתת, יתן לעני אחר (דרך אמונה ה' מתנות עניים פ"ח צה"ל סקפ"ח), אבל מרן הגרשז"א זצ"ל אמר שיעשה תנאי, שכל מעות שמפריש או מחליט לתת לצדקה ולמעשר כספים, לא יחול עליהן שם צדקה עד שיגיעו לידי העני (הליכות שלמה – ה' תפלה עמוד פ"ו הערה 12).

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ש"ק פ' וילך תשפ"ב

דרשת שבת שובה (הלכות)

עניני חג הסוכות

זמן עשיית הסוכה כשחל יוהכ"פ ביום חמישי

כ' במנהגי מהרי"ל שפעם אחת חל יוהכ"פ ביום ה', ולמחרתו בערב שבת איקלע המהרי"ל לעירו של המהר"ם, ומצא שהמהר"ם סג"ל הי' עוסק בסוכתו והי' מתקנהו מכל וכל ולא רצה להאזין אל המהרי"ל ואל שאר העם שבאו לדון לפניו, ואמר הואיל ואתא מצוה לידך אל תחמיץ. אבל בכה"ח (סי' תרכ"ד סקל"ח) הביא בשם הפוסקים דאם עדיין לא הכין צרכי שבת, יעסוק בצרכי שבת תחלה ואח"כ יעסוק בסוכה, דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, ועוד דמצות הכנה לשבת אין לדחותה, ואילו מצות עשיית הסוכה יש לדחותה לאחר השבת.

והנה נחלקו האחרונים עד מתי בעש"ק יכול להתעסק בבניית הסוכה. הבכורי יעקב (סי' תרכ"ה סק"ה) פסק שיכול לבנותה עד זמן מנחה קטנה בעש"ק כשיטת המ"א וט"ז וא"ר בהל' שבת (סי' רנ"א) שנקטו כשיטה שניה בשו"ע (סי' רנ"א ס"א) דיש להתיר עשיית מלאכה בערב שבת משך כל השנה עד מנחה קטנה, וכש"כ לגבי מצוה כזו של בניית הסוכה, אבל המ"ב (סי' תרכ"ה סוסק"ב) פסק כשיטת הפמ"ג שנקט כדעה הראשונה בשו"ע שם, דאין לעשות מלאכה אחרי זמן מנחה גדולה (וכבר העירו שהמ"ב בהל' שבת סי' רנ"א סק"ג פסק שהסומך על המקילין לעשות מלאכה עד מנחה קטנה, לא הפסיד.

בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' תנ"ט) חידש שאם שבת מפסקת בין יוהכ"פ לסוכות, חייב מעיקר הדין לעשות סוכתו לפני שבת, והסביר טעמו משום דאין מעבירין על המצוות, וכיון ששבת בינתיים שאינו ראוי לעשות סוכה בו, אי"כ לפני שבת ואחרי שבת הם שני זמנים חלוקים, וכשדוחה מצוה מזמן לזמן

עובר על "אין מעבירין על המצוות" כמבואר במגילה (ו:). דנחלקו התנאים אם קוראים המגילה באדר ראשון או באדר שני, ר' אליעזר ב"ר יוסי ס"ל דקורין המגילה באדר ראשון דאין מעבירין על המצוות, ורשב"ג ס"ל דקורין אותה באדר שני כדי לסמוך גאולה לגאולה (פרש"י פורים לפסח), הרי משמע דכשלא שייך טעמא דמסמך גאולה לגאולה, כו"ע מודו דאין מעבירין על המצוות. לפ"ז הסביר האבני נזר, כיון דא"א לבנות הסוכה בשבת, הרי יש זמן לבנותו אחרי יו"כ לפני שבת, ואחרי שבת, ולכן חייבים לבנותו לפני שבת, ואמנם תלמידו החלקת יואב הקי עליו הרבה קושיות בתשובה הנ"ל, והקי (ע"ש סק"ג) דהיאך יכול שבת להחשב כהפסק, דהרי אינו זמן פטור רק משום ארי' דרביע עליה, וכמו שמצות מעקה אינה נחשבת כמעשה ז"ג מכח האיסור לעשות מעקה בשבת, אבל ע"ש מה שיישב כל קושיותיו.

בשו"ת מחזה אברהם (ח"א סי' קל"ה) ג"כ הקשה על האבני נזר, מהטו"א במגילה שם שכי' דמזמן לזמן אין בו משום מעביר על המצוות רק משום זריזין מקדימין למצוות, ומה שמבואר שם בגמ' דהוא משום אין מעבירין על המצוות, שיגרא דלישנא נקט ולא דווקא, ואפילו לפמ"ש"כ בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' תק"ו) לחלוק על הטו"א, ע"ש בשו"ת מחזה אברהם דבנד"ד אין זה שייך, וכן חיזק שם טענת החלקת יואב דשבת לא נחשב כזמן פטור אלא ארי' דאיסורא דרביע עליה.

בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סי' נ"ה) ג"כ חולק על האבני"ז, והוסיף על מה שתמה החלקת יואב דעשיית הסוכה אינה מצוה אלא הכנה למצוה, דהרי סוכת גנב"ך כשרה, ובזה לא שייך לומר זריזין מקדימין למצות וכו', והקי המנח"א דלכאורה הוא מחלוקת הבבלי וירושלמי, דלירושלמי שמברכין על עשיית הסוכה כמבואר בתוס' בסוכה (מ"ו. ד"ה העושה סוכה), שפיר הוי מצוה ושייך לומר אין מעבירין על המצוות, אבל אנן קיי"ל כמו הבבלי במנחות (מ"ב). שפסק דהעושה סוכה לעצמו מברך שהחיינו, בא לישיב בה מברך אקב"ו לישיב בסוכה, ואמרה הגמ' ואילו לעשות סוכה לא מברך. ועוד האריך לדחות ראיות האבני"ז, וכי' דמהגמ' במגילה (ו:). לגבי קריאת המגילה באדר ראשון, ג"כ אינה ראייה, דבגמ' שם לא נזכר שהחסרון הוא משום שימים שבינתיים אינם ראויים לקריאת המגילה, וע"ש שסיים ותמהני על אדם גדול כמותו שלא הי' לו לעורר בדרשתו על ענין נחוץ יותר, רק על חידוש הלכה זו שאין בה ממש. וכן נקטו הגרשז"א זצ"ל (הליכות שלמה ח"ב פ"ז הערה 56) ושו"ת להורות נתן (ח"ב סי' מ"ח) דדברי האבני נזר מחודשים, ותמה בשו"ת להורות נתן דאפילו אם נאמר שיש מצוה בעשיית הסוכה, אבל בודאי תכלית המצוה היא שיוכל לישיב בה, שאין עשייתה גמר המצוה וכדמוכח בגמ' מנחות הנ"ל, וא"כ אפשר דסגי שישלים בעשיית הסוכה עד הזמן שיתחייב לישיב בה.

קניית ד' מינים בעשיית או אחרי יוהכ"פ

יש להסתפק מתי הזמן המובחר לקנות את הארבע מינים, דהרי המט"א (סי' תר"ג סי"ה) כ' דנוהגין אנשי מעשה להיות זריזין מקדימין לקנות לולבים ואתרוגים והדסים בעשיית כדי שזכות מצוה יקרה זאת שמצרפה למעשה תכריע אותו לכף זכות ביום הדין הקדוש, וא"כ יודע בבירור שאחרי יוהכ"פ ימצא לקנות מינים הללו יפים ומהודרים ביתר שאת. מאידך גיסא בדרשות החת"ס (דף ל"ח). כתב, דאדרבה אין לקנותם קודם יוהכ"פ, ע"פ המדרש (פ' אמור ל' ב') שהד' מינים הם אות שכלל ישראל נצחו בדין, וא"כ יש ענין דווקא לא לקנותם קודם לכן מדכתיב "אל יתהלל חוגר כמפתח" ע"ש.

הנצי"ב (העמק שאלה קס"ט) העיר שהרמ"א בסוף הל' יוהכ"פ (סי' תרכ"ד) ובתחילת הל' סוכה (סי' תרכ"ה) הזכיר דיש להתחיל תומ"י אחרי יוהכ"פ בבניית הסוכה, ולא הזכיר ענין איגוד והכנת הלולב, והסביר דהכלל של מצוה הבא לידיך אל תחמיצנה נאמר רק במצוה שהכנתה כתובה מפורש בתורה, ולכן צריכה להעשות תומ"י אפילו לפני שהגיע זמן קיום המצוה, וממילא בסוכה דכתיב "חג הסוכות

תעשה לך" יש לקיימה עוד לפני הזמן, משא"כ בלולב דלא כתיב בפסוק ענין הכנתה, אי"כ אע"ג דשייך ביה ענין זריזין מקדימין למצוות, היינו דווקא ביומ"י, דהרי המקור לזריזין מקדימין למצוות נלמד מהפסוק "וישכם אברהם בבוקר", ואין חיוב להשתדל לקיימו רק ביום קיום המצוה ולא לפני זה.

דיני ד' מינים בסוכות בשנת השמיטה

יש לדון מה הם הדינים של ד' המינים בסוכות בתחילת שנת השמיטה, והאם נוהג בהם קדושת שביעית, ונ"מ טובא לגבי הפקר, והאיסור סחורה בהם, והאיסור להפסידם, והאיסור להוציאם לחו"ל, ועוד כמה פרטים.

כידוע שבאילנות, השלב הקובע לקדושת שביעית ולתרומות ומעשרות הוא החנטה, ואילו בירקות הכל תלוי בזמן הלקיטה. בגדר חנטה נחלקו הראשונים, דלשיטת רש"י בר"ה (ט"ו:) ותוס' בסוכה (ל"ט:) ועוד הרבה ראשונים, הוא הזמן שהפרי מגיע לסמדר או בוסר, ואילו לשיטת הרמב"ם (הלי מעשר שני פ"א ה"ב והלי שמיטה פ"ד ה"ט) הוא זמן יותר מאוחר, בזמן הבאת שליש, והוא כשיעור עונת המעשרות. לפ"ז כ' החזו"א (שביעית ס"י י' סק"ד וס"י ט' סקט"ז) פרי שחנט בששית אין בו קדושת שביעית אע"פ שנתווסף לגידולו בשביעית, ואדרבה יש בו חיוב תרומות ומעשרות כדין פרי של ששית.

האם יש קדושת שביעית באתרוג שגדל בששית ונקטף בשביעית

אבל באתרוג נחלקו התנאים בביכורים (פ"ב מ"ו), דלת"ק הוא שוה לאילן בג' דרכים - לערלה ורבעי ושביעית, אבל דומה לירק בדרך אחד - שבשעת לקיטתו עישורו, ואילו ר"א ס"ל שהוא דומה לאילן לכל דבר. בענין אתרוג שחנט בששית ונלקט בשמיטה, רוב הראשונים ס"ל שאין בו קדושת שביעית דאזלין בתר חנטה, ולכן הוא חייב בתרו"מ, אבל הרמב"ם (הלי שמיטה פ"ד ה"ב) ס"ל דאזלין בתר לקיטה, וממילא יש בו קדושת שביעית, ומ"מ הוסיף, בכל זאת מתעשר כפירות ששית לחומרא, ואע"ג שהפקירו מדין פירות שביעית, והפקר פטור מתרו"מ, הסביר מרן החזו"א זצ"ל, אע"פ שהוא בעצמו אינו יכול ללקוט אתרוג מספק, מ"מ גם אחרים אינם יכולים לזכות בו מספק, וממילא אין ההפקר פוטרו ממעשר.

האם חייב להפקיר אתרוג שחנט בששית ונכנס לשביעית

אמנם בדרך אמונה (הלי שמיטה פ"ד ה"ב בה"ל ד"ה הרי הוא) העיר דכיון שאסור לו ולאחרים לאסוף את הפירות, אי"כ הפירות ירקבו וממילא חייב להפקירן, וכופין על מידת סדום, ולכן הם פטורים מתרומות ומעשרות, וכי דבאמת יכול לומר לעשר חבירים שהוא נותן להם רשות ליקח הפירות, והם יטלום, אבל לא יהי הפקר לכל העולם, ובכה"ג עדיין יהיה חייב בתרומות ומעשרות. עוד הוסיף דלכאורה אינו חייב להפקירן כלל, דדין הפקר הוא רק מדין ממונות, ומספק המוציא מחבירו עליו הראייה ואינו חייב להפקירן, אלא שאסור לו ליטלן כאילו הוא בעה"ב, אבל עדיין אין לנו ראייה שחייב להפקירן ע"ש.

האם חייב להפריש תרו"מ מאתרוג שחנט בששית ונלקט בשביעית

ולכן חייבים להפריש תרו"מ מאתרוג בתחילת שנת השמיטה, בין אם נלקט בששית ובין אם נלקט אחרי ר"ה בשביעית, אלא שאם נלקט לפני ר"ה מפרישים תרו"מ עם ברכה, ואם נלקט אחרי ר"ה מפרישים תרו"מ כדי לחוש לשיטת הרמב"ם, אבל אין לברך כדי לחוש לשיטת רוב הראשונים, ובכל אופן אין להפריש תרו"מ מהנלקט בשביעית על הנלקט בששית.

האם מותר לקחת אתרוגים מתחילת שנת השמיטה בלי רשות מבעל הפרדס

לפי"ז באתרוג שנלקט אחרי ר"ה של שמיטה, יש לחוש שיש בו קדושת שביעית, אע"פ שחנטתו היתה בששית, וממילא בעלי הפרדסים צריכים להרשות לאחרים לבא ולקטוף האתרוגים אחרי ר"ה של שמיטה. מאידך גיסא אם אנשים רוצים ללקוט הפירות, הם צריכים לחוש להראשונים החולקים על הרמב"ם וס"ל דאין דיני שמיטה על האתרוגים בתחילת שנת השמיטה, וממילא יש איסור גזל אם ילקטו האתרוגים בשמיטה.

עדיפות אתרוג מששית או משביעית

כדי שלא להכנס במחלוקת הפוסקים, כ' החזו"א (סי' ט' סק"י סוד"ה מותר) דיש להדר לקנות אתרוג שנקטף לפני ר"ה של שנת השמיטה (ודלא כשיטת הפוסקים הסוברים דיש להדר לקיים מצות ארבעת המינים באתרוג של שביעית, כיון דאיתעביד בו מצוה חדא, ליתעביד בו מצוה אחריתי, כמו שיש מהדרין לקיים מצות ד' כוסות ביין של שביעית - שיטת הרידב"ז הובא בספר הלכות שביעית מהג"ר בנימין זילבר זצ"ל עמוד קע"ד פ"ג ס"א), אבל זה רק לכתחילה, ואילו בדיעבד הורה מרן החזו"א זצ"ל שאין בו קדושת שביעית (עי' דרך אמונה פ"ד צה"ל ס"ק קנ"ה).

לקטוף אתרוג ששיעורו מצומצם

אם ממתין לקטוף האתרוג עד אחרי ר"ה כדי שיהיה לו שיעור, צריך להקפיד שכשיקטפנו לא יהיה שיעורו מצומצם, שמא יצטמק לפחות מכביצה ונמצא שקטפו להפסד (אא"כ יאכלנו, ובדרך כלל אינו אוכלו), ולפי המ"ב הוא פסול (בה"ל סי' תרמ"ח סכ"ב ד"ה פסול), ואע"ג שהחזו"א (או"ח סי' קמ"ח סק"ב) מיקל בזה, מרן הקה"י זצ"ל אמר דאעפ"כ יש להקפיד (ארחות רבינו ח"ב עמוד שכ"ד).

האם יש קדושת שביעית באתרוגים בזה"ז שמגדלים רק למצוה

עוד יש להוסיף, דנחלקו גדולי האחרונים אם יש קדושת שביעית באתרוגים שלנו שמגדלים אותם רק למצוה ולא לאכילה, כי אע"פ שהם אוכל גמור, מ"מ מבואר בשו"ת מהרי"ט (ח"א סי' פ"ג) שאין בהם קדושת שביעית, וכל מה שדנו היינו בזמן הגמ' שנטעו אתרוגים על דעת לאכלם. אבל להלכה הרבה אחרונים (אור שמח ה' לולב פ"ח ה"ב, וכפ"ת בסוכה ל"ד : ד"ה של דמאי) החמירו בזה משום שהאתרוג צריך שיהיה בו היתר אכילה, ולכן נחשב כעומד לאכילה, וממילא נוהג בו קדושת שביעית.

להפקיר אתרוג בלי העוקץ

יש להסתפק במי שיש לו אתרוג מהודר על האילן בחצירו, וכיון שאינו מספיק גדול, הוא מעדיף להשאירו על האילן עד אחרי יוהכ"פ, אבל כיון שמפחד שאחרים יקחו אותו, רוצה לכתוב פתק גדול שמפקיר את האתרוג ולא את העוקץ המתברו לאילן. בדרך אמונה (פ"ד צה"ל ס"ק רצ"ה) כ' שצריך להפקיר את הפרי עם היד והשומר שלו, כיון שזה צורך הפרי, ולא כמו מי שהפקיר האתרוגים חוץ מהעוקץ. הרי דס"ל שחייב להפקיר גם את העוקץ. בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ט) ג"כ אסר הדבר, אבל מטעם אחר, משום שהעוקץ הוא כמו דבר שבדרך כלל אין שום בר דעת מקפיד עליו, וא"כ לאו כל כמיניה להפקיע עי"ז את זכות הציבור מלקחת את האתרוג. בחוט שני (עמוד קצ"ח) הוסיף, כיון שבדרך כלל אין מקפידין על העוקץ, וגם הכא אינו מקפיד עליו אלא כדי שלא יטלו את האתרוג, י"ל שאינו בעלים על העוקץ בכלל בשביעית. עוד הוסיף שהעוקץ נצרך להאתרוג כדי שלא יהיה חסר, אבל יש לדון בהיתר זה, דהרי פירות שביעית ניתנו לאכילה, ואם מפקיר את האתרוג בלי העוקץ, כל אחד יכול לקחת האתרוג כדי לאוכלו, ומי יימר שחייבים להפקיר פירות שביעית לצורך מי שרוצה לקיים מצוות בהם ולא כדי לאכלם וצ"ע.

דרך קניית אתרוג שנלקט בשביעית

בדיעבד אם קונה אתרוג של ששית שקטפוהו אחרי ר"ה בשנת השמיטה, יקפיד לקנותו באופן שלא יעבור באיסור סחורה כדי לחוש לשיטת הרמב"ם, כגון בהבלעה, ויסכם עם המוכר שכל התשלום הוא עבור הלולב, וי"א שאם א"א לקנותו בהבלעה או בהקפה ואין לו אתרוג אחר, מותר לקנותו כרגיל (ספר הלכות שביעית להגר"ב זילבר זצ"ל עמוד קע"ב פ"א ס"ג).

דיני הלולב בתחילת שנת השמיטה

אע"פ שנחלקו האחרונים אם יש קדושת שביעית בלולב של שמיטה, ומרן החזו"א זצ"ל ס"ל דבזמננו שאין משתמשין בלולב כלל למטאטא, לכו"ע אין בו קדושת שביעית (עי' דרך אמונה פ"ח הי"א סקפ"ו ובה"ל ד"ה הלוקח), אבל בלולב של ששית שנכנס לשביעית כו"ע לא פליגי דאין לו קדושת שביעית, שהרי מבואר כן בסוכה (ל"ט): ופרש"י שם משום שבאילן אזלין בתר חנטה, וא"א שיגדל ויחנוט מר"ה עד החג, וא"כ דינו כלולב של ששית.

קדושת שביעית בהדסים בתחילת שנת השמיטה

נחלקו הפוסקים אם יש קדושת שביעית בהדסים, דמצד אחד הירושלמי בשביעית (פ"ז ה"א) מסתפק אם יש קדושת שביעית בדבר העומד לריח, אבל האחרונים כי דבזמננו שנוטעים הדסים למצוה, יש להקל (שו"ת ציץ הקודש ח"א סי' ט"ו בשם המהרי"ל דיסק"ל זצ"ל שהורה להבליע דמי אתרוג בהדסים, ושו"ת מנחת שלמה ח"א סי' נ"א סק"ג שכתב דאין נוהגים קדו"ש בהדסים, ואע"פ דחזי לריח טפי ממה שלולב ראוי לכיבוד הבית, מ"מ כיון שבזמננו אינם עומדים לכך לא קדשי, ושו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' ק"ל סק"ג, ומרן הגריש"א זצ"ל בספר מנשים באהל עמוד רע"ו, ושו"ת משנת יוסף ח"א סי' ל'). מאידך גיסא, כיון שאחרי סוכות משתמשים בהדסים לריח, כגון לבשמים במוצש"ק, יש מקום להחמיר כספיקת הירושלמי (עי' שו"ת שבט הלוי ח"א סי' קפ"א, ודרך אמונה פ"ז צה"ל ס"ק רכ"ב).

אבל למעשה כל המחלוקת היא רק בהדסים שחנטו בשביעית המיועדים לחג הסוכות של שמינית, אבל בהדסים של שנה ששית הנכנסים לשביעית, אין מקום להחמיר כמבואר בחזו"א (סי' י" סק"ד) שחנטת עלי ההדסים קובעת את השתייכותם לשנת השמיטה. בגדר החנטה בהדס, כי בשו"ת משנת יוסף (ח"ג סי' כ"ב) דהוא כשיש עלים על בד ההדס, וראוי להזריע ולהצמיח ולהוציא שרשים כשיניחנו באדמה או במים, או שהחנטה היא פריחת הפרחים של ההדס, וממילא אין קדושת שביעית בהדסים בתחילת שנת השמיטה כיון שגדלו בששית, ואפילו אם הוסיפו לגדול קצת מר"ה עד סוכות, אזלין בתר רוב הגידול שהי' בששית.

האם יש לחוש משום נעבד בהדסים בתחילת שנת השמיטה

עוד יש לדון אם צריך לחוש משום נעבד בתחילת שנת השמיטה, ולכן מספק צריך לקנותם מאדם כשר ונאמן שלא עבד בהם בשביעית, וזה תלוי אם איסור נעבד תלוי בדין של קדושת שביעית. בדרך אמונה (פ"ד צה"ל ס"ק קפ"ח) כי וז"ל יש לעיין אם אסרו נעבד גם בדברים שאין בהם קדושת שביעית, ולכאורה אין נ"מ וצ"ע עכ"ל. אבל יש להעיר ממש"כ החזו"א (סי' ט' סק"ז) דמותר ליקח ענבים ושאר פירות שביעית מכל אדם בזמן שהן ודאי משנה ששית, ואף שנלקטו בשביעית וחייבין במעשר, וכן שיטת מרן הקה"י זצ"ל, דאין סברא לאסור פרי שאין בו קדושת שביעית (ארחות רבינו ח"ב עמודים שמי"א, שמי"ג, שד"מ).

בשו"ת משנת יוסף (ח"א סי' ל"ב) הוסיף דיש לצרף כמה סניפים להתיר ההדסים, די"א שנעבד מותר, וי"א שכל שאין בו קדושת שביעית אין בו איסור נעבד, וי"א שאיסור נעבד הוא רק באכילה ולא בהנאה וממילא יי"ח מצוה בהם אפילו אם יש איסור אכילה (ע' מ"א סי' תרמ"ט סק"כ), ובספק נעבד יש עוד סניף להקל, ובשו"ת משנת יוסף (ח"ג סי' כ"ג) הוסיף דבלולבים והדסים מרמת הגולן שהוא עבר הירדן, וספק אם נעבדו באיסור, יש עוד צד להקל דהרי בעבר הירדן אין איסור ספיחין, וממילא גם אין איסור נעבד.

דיני ערבות בתחילת שנת השמיטה

בענין ערבות מבואר בסוכה (מ.) דאין בהן קדושת שביעית, וממילא אין חל בהן חיוב הפקר ואסור לקטוף אותם שלא ברשות הבעלים, ולגבי הדין של נעבד - דינם כמו בהדסים הנ"ל, ומ"מ אם נזרעו בשביעית, כ' בדרך אמונה (פ"ח סקפ"ו) דלשיטת הראב"ד דס"ל שאם זרע בשביעית הפירות אסורין מדרבנן (ע' חזו"א סי' ג' סקכ"ה), יש לחוש בזה, אבל בשו"ת משנת יוסף (ח"ג סוסי' ב') כ' דגם לשיטת הראב"ד א"צ לחוש לאיסור נעבד בערבות, משום שבדרך כלל אין עושין מלאכות בערבות חוץ מהשקאה, והיא מותרת בשביעית, משום שאם לא ישקוהו יתייבש או עכ"פ ינזק.

בכל זאת אסור לגזום עץ הערבות ולהשקותו כמה פעמים בכל שבוע, כדי שבסוכות יבלבלו הרבה ערבות נאות ומשובחות כמו שרגיל לעשות כל שנה, משום שהתועלת מעבודות הללו אינם למניעת הפסד הערבות אלא כדי להרויח כסף. בדיעבד אם עבר ועשה פעולות הללו, אע"פ שמעיקר הדין מותר להשתמש בערבות הללו, מ"מ טוב להמנע לקחת אותם למצות ד' מינים, ומרן החזו"א זצ"ל לא רצה לברך על גידולים אלו.